

پیش‌ها و پانچ‌ها

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصوب‌ها شیخ محمد صالح المنجد حفظه الله تعالى

موضوع:

احکام؛ نماز؛ نمازهای واجب یومیه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پرسش

نویسنده: ابو الفضل

تاریخ: ۱۳۹۵/۱۱/۱۲

اینان بعضی از قسمت‌های نماز را آهسته و بعضی را بلند می‌خوانند. این حکم با توجه به آیه قرآن که می‌گوید نماز را نه بلند و نه آهسته بخوانید چگونه است؟

پاسخ

تاریخ: ۱۳۹۵/۱۱/۲۱

میان مسلمانان اختلافی نیست که نمازگزار در نماز صبح، مغرب و عشاء به «جهر» یعنی صدای بلند و در نمازهای ظهر و عصر به «اخفات» یعنی صدای آهسته قرائت می‌کند، تا حدی که می‌توان آن را از مسلمات آنان در همه‌ی ادوار اسلامی دانست، در حالی که خداوند در کتاب خود فرموده است: ﴿وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا﴾^۱؛ «و نماز را به جهر و به اخفات نخوان و میانه‌ی آن دو راهی پیدا کن» و از اینجا دانسته می‌شود که برداشت مسلمانان از این آیه مخالف با رویه‌ی آنان در قرائت نماز نبوده است و این می‌تواند به یکی از دو دلیل بوده باشد: یکی آنکه «صلاة» در این آیه را به معنای نمازهای پنج‌گانه ندانسته باشند؛ چنانکه از کسانی مانند عائشه، زبیر، ابو هریره، عبد الله بن شداد، ابراهیم نخعی، عطاء، مجاهد، أبو عیاض و مکحول روایت شده است که آن را به معنای مطلق «دعا» دانسته‌اند، در حالی که نمی‌تواند به این معنا باشد؛ زیرا خداوند به اخفات بلکه إخفاء دعا امر کرده و فرموده است: ﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾^۲؛ «پروردگارتان را با تضرع و در پنهانی بخوانید» و فرموده است: ﴿وَادْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ﴾^۳؛ «و پروردگارت را در دلت با تضرع و ترس و بدون بالا بردن صدا در سخن یاد کن در صبح‌گاهان و شام‌گاهان و از غافلان نباش» و دیگری آنکه جهر و اخفات در این آیه را به معنای جهر و اخفات مرسوم ندانسته باشند؛

۱. الإسراء / ۱۱۰

۲. الأعراف / ۵۵

۳. الأعراف / ۲۰۵

چنانکه از کسانی مانند ابن عباس، ابن مسعود، سعید بن جبیر، قتاده، ضحاک، ابن سیرین و مقاتل روایت شده است که آن دو را به معنای جهر بیش از حد و اخفات بیش از حد دانسته‌اند و این قول حقی است؛ چراکه قرائت نماز نه با صدای بلند و نه با صدای آهسته ممکن نیست، مگر اینکه حد خاصی از آن دو مراد باشد و این مروی از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و قول علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی است؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«سَأَلْتُ الْمَنْصُورَ عَنِ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا﴾، قَالَ: لَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ كُلَّ الْجَهْرِ فَيُؤْذِي بِذَلِكَ قَرِينَكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا كُلَّ الْإِخْفَاتِ فَلَا تَسْمَعُ نَفْسُكَ! ثُمَّ قَالَ: إِذَا قَرَأَ الرَّجُلُ فِي صَلَاتِهِ قِرَاءَةً لَا يَسْمَعُهَا يَقُولُ لَهُ الْمَلِكُ وَهُوَ مُقَرَّبٌ أَدْنَاهُ: مَا تَقُولُ يَا أَحْمَقُ؟! فَلَا يَكْتُوبُ لَهُ شَيْئًا»^۲؛ «از منصور درباره‌ی سخن خداوند بلندمرتبه پرسیدم که می‌فرماید: <و نمازت را به جهر و به اخفات نخوان و میانه‌ی آن دو راهی پیدا کن>، فرمود: نمازت را بیش از حد با جهر نخوان تا کسی که نزدیک توست را بیازاری و آن را بیش از حد با اخفات نخوان که خودت هم آن را نشنوی! سپس فرمود: هرگاه مرد در نمازش به گونه‌ای قرائت کند که خودش هم آن را نشنود، فرشته (اعمال) در حالی که گوشش را نزدیک می‌آورد، به او می‌گوید: چه می‌گویی ای احمق؟! پس چیزی برای او نمی‌نویسد».

همچنانکه یکی دیگر از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«ذُكِرَ عِنْدَ الْمَنْصُورِ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا﴾، فَقَالَ: لَمْ يَجْهَرُ بِصَلَاتِهِ مَنْ لَمْ يُؤْذِ قَرِينَهُ وَلَمْ يُخَافِتْ بِهَا مَنْ أَسْمَعَ أَدْنِيهِ»^۳؛ «نزد منصور سخن خداوند بلندمرتبه یاد شد که می‌فرماید: <و نمازت را به جهر و به اخفات نخوان>، پس فرمود: نمازش را به جهر نخوانده کسی که همنشین خود را نیاززده و آن را به اخفات نخوانده کسی که به گوش خود رسانده است».

این به معنای آن است که نماز هرگاه به قدری آهسته خوانده شود که خود نمازگزار آن را نشنود، باطل است؛ چراکه مطلوب خداوند خواندن آن بدون چنین اخفاتی است و این مطلوب تحقق نیافته؛ خصوصاً با توجه به اینکه قرائت قرآن در آن را واجب دانسته و فرموده است: «فَأَقْرَأُوا مَا تَبَيَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ»^۴؛ «پس هر چه از قرآن میسر شود را قرائت کنید»، در حالی که قرائت قرآن ظاهر در رساندن آن دست کم به گوش خود است و بدون این کار بیشتر تصور آن دانسته می‌شود تا قرائت آن!

۱. تفسیر العیاشی، ج ۲، ص ۳۱۹؛ الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۳۱۶؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۲۹۰
 ۲. گفتار ۱۱۲، فقره ۱
 ۳. گفتار ۱۱۲، فقره ۲
 ۴. المزمّل / ۲۰

همچنانکه هرگاه به قدری بلند خوانده شود که برای افراد نزدیک آزار دهنده باشد، به نحوی که مثلاً گوش‌شان را بخراشد یا حواس‌شان را پرت کند نیز بعید نیست که باطل باشد؛ خصوصاً با توجه به تحریم آن پیش از تحریم اخفات در سخن خداوند که به حرمت بیشتر آن إشعار دارد و سخن دیگر او که فرموده است: **«وَأَعْصُ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ»**^۱؛ «و صدایت را پایین آور، هرآینه ناپسندترین صداها صدای خران است».

آری، این حکم شامل همه‌ی نمازهای پنج‌گانه می‌شود و با این وصف، قرائت هر یک از آن‌ها هرگاه نه بیش از حد بلند و نه بیش از حد آهسته باشد، صحیح است، اگرچه در همه‌ی آن‌ها یکسان یا در برخی از آن‌ها بلندتر و در برخی دیگر آهسته‌تر باشد؛ جز آنکه مستحب است در نماز صبح، مغرب و عشاء بلندتر و در نماز ظهر و عصر آهسته‌تر باشد و این قول مشهور اهل سنت و جماعت^۲ و قول ابن جنید، شریف مرتضی و برخی دیگر از شیعه^۳ و روایت صحیح‌تر از اهل بیت است^۴ و روایت دیگر از آنان وجوب آن است^۵ که قول مشهور شیعه^۶ و قول حنفیه^۷ در خصوص جماعت است^۸، ولی با اطلاق سخن خداوند سازگار نیست؛ زیرا اطلاق سخن او مقتضی صحت هر نمازی است که نه بیش از حد بلند و نه بیش از حد آهسته خوانده می‌شود و نسخ یا تخصیص آن به وسیله‌ی سنت ممکن نیست. آری، سنت -هرگاه متواتر باشد- می‌تواند بلندتر خواندن برخی از نمازها و آهسته‌تر خواندن برخی دیگر را مستحب مؤکد قرار دهد^۹ و با این وصف، می‌توان گفت که قرائت در نماز صبح، مغرب و عشاء با صدای بلندتر و در نماز ظهر و عصر با صدای آهسته‌تر، مستحب مؤکد است؛ چراکه التزام به آن با تواتر از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده است؛ البته تنها در نماز جماعت و برای امام، با توجه به اینکه نوع روایات رسیده از آن حضرت در این باره، ناظر به نماز جماعت و امام است، نه نماز منفرد و در برخی روایات رسیده از اهل بیت او علت آن آگاه کردن مردم از نماز جماعت در تاریکی صبح، مغرب و عشاء دانسته شده است که در روشنایی ظهر و عصر ضرورت ندارد^{۱۰} و با این وصف، قرائت در نماز صبح، مغرب و عشاء با صدای بلندتر، برای منفرد سنت نیست؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

۱. لقمان / ۱۹

۲. المغنی لابن قدامة، ج ۱، ص ۶۰۶؛ المجموع شرح المذهب للنووی، ج ۳، ص ۳۸۹

۳. المعتمد للمحقق الحلبي، ج ۲، ص ۱۷۶؛ بحار الأنوار للمجلسي، ج ۸۲، ص ۷۱

۴. مسائل علي بن جعفر، ص ۲۳۷؛ قرب الإسناد للحميري، ص ۲۰۵؛ الإستبصار للطوسي، ج ۱، ص ۳۱۳؛ تهذیب الأحكام للطوسي، ج ۲، ص ۱۶۲

۵. من لا يحضره الفقيه لابن بابويه، ج ۱، ص ۳۴۴؛ الإستبصار للطوسي، ج ۱، ص ۳۱۳؛ تهذیب الأحكام للطوسي، ج ۲، ص ۱۶۲

۶. مختلف الشيعة لابن المطهر الحلبي، ج ۲، ص ۱۵۳

۷. المبسوط للسرخسي، ج ۱، ص ۱۷؛ تحفة الفقهاء للسمرقندي، ج ۱، ص ۱۳۰؛ بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع للکاساني، ج ۱، ص ۱۶۰

۸. البحر الرائق لابن نجيم، ج ۱، ص ۵۸۶

۹. بنگرید به: بازگشت به اسلام، ص ۲۰۱ تا ۲۰۳.

۱۰. بنگرید به: علل الشرائع لابن بابويه، ج ۱، ص ۲۶۳؛ من لا يحضره الفقيه لابن بابويه، ج ۱، ص ۳۱۰.

«قَالَ لِي الْمَنْصُورُ: لَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَأَنْتَ مُتَفَرِّدٌ فَإِنَّمَا سَنَّ الْجَهْرُ لِلْجَمَاعَةِ وَلَتَكُنَّ قِرَائَتُكَ لِنَفْسِكَ وَلَا تُحَدِّزُ تَحْدِيرًا»^۱؛ «منصور به من فرمود: نمازت را در حالی که منفرد هستی به جهر نخوان؛ چراکه جهر برای جماعت سنت شد و باید قرائتت برای خودت باشد و (در آن) شتاب بسیار نکن».

هر چند خواندن آن به جهر یعنی با صدای بلندتر نیز اشکالی ندارد، بلکه اگر در اوقات صبح، مغرب و عشاء مزاحم کسی نباشد خالی از استحباب نیست؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«سَمِعْتُ الْمَنْصُورَ يَقُولُ: إِذَا تَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ فِي الصُّبْحِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ إِذَا كُنْتَ إِمَامًا وَأَمَّا إِذَا كُنْتَ مُتَفَرِّدًا فَإِنْ شِئْتَ جَهَرْتَ وَإِنْ شِئْتَ لَمْ تَجْهَرْ وَلَوْ جَهَرْتَ لَكَانَ أَحَبَّ إِلَيَّ إِلَّا أَنْ يَكُونَ عِنْدَكَ مَنْ لَا يَسْتَمِعُ لِقِرَائَتِكَ»^۲؛ «شنیدم منصور می فرماید: تنها هنگامی که امام هستی در نماز صبح و مغرب و عشاء به جهر قرائت می کنی، اما هنگامی که منفرد هستی پس اگر می خواهی به جهر قرائت کن و اگر می خواهی به جهر قرائت نکن و اگر به جهر قرائت کنی نزد من محبوبتر است مگر اینکه نزدت کسی باشد که به قرائتت گوش نمی سپارد».

البته این استحباب تنها برای مردان است و برای زنان -هرگاه احتمال بدهند که صدای شان به گوش نامحرمی برسد- صدای آهسته تر بهتر است؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«مَرَّ الْمَنْصُورُ عَلَى امْرَأَةٍ وَهِيَ تَقْرَأُ فِي صَلَاتِهَا بِشَيْءٍ مِنَ الْجَهْرِ فَقَالَ لَهَا وَهِيَ فِي الصَّلَاةِ: اخْفِضِي مِنْ صَوْتِكَ أَيُّهَا الْمُسْلِمَةُ وَلَا تَجْهَرِي كَجَهْرِ الرِّجَالِ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يَجِدَ فِي صَوْتِ الْمَرْأَةِ خِفْضَةً كَمَا يُحِبُّ أَنْ يَجِدَ فِي صَوْتِ الرَّجُلِ رِفْعَةً»^۳؛ «منصور بر زنی گذشت که در نمازش تا حدی بلند قرائت می کرد، پس به او در حالی که در نماز بود فرمود: صدایت را پایین تر بیاور ای زن مسلمان و مانند مردان بلند نخوان؛ زیرا خداوند دوست می دارد که در صدای زنان پایین بودن بیابد همان طور که دوست می دارد در صدای مردان بلند بودن!».

آری، همه‌ی کسانی که «صلاة» در آیه‌ی جهر و اخفات را به معنای نماز دانسته‌اند، آن را بر خصوص قرائت حمل کرده‌اند و این قولی است که خالی از وجه نیست؛ چراکه اطلاق «صلاة» بر «قرآن» مانند اطلاق «قرآن» بر «صلاة» از باب اطلاق کل بر جزء و جزء بر کل جایز است؛ چنانکه خداوند فرموده است: ﴿اقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾^۴؛

۱. گفتار ۱۱۲، فقره‌ی ۳

۲. گفتار ۱۱۲، فقره‌ی ۴

۳. گفتار ۱۱۲، فقره‌ی ۵

۴. الإسراء/ ۷۸

«نماز را از زوال آفتاب تا اوج تاریکی شب به جای آور و قرآن صبح را؛ چراکه قرآن صبح مشهود است»،
 با توجه به اینکه مراد از «قرآن صبح» نماز صبح است که در آن قرآن خوانده می‌شود، ولی انصاف آن
 است که عموم سخن خداوند در آیهی چهر و اخفات، ادعیه و اذکار رکوع، سجود، قیام و قعود در نماز
 را مانند قرائت در آن شامل می‌شود و با این وصف، گفتن آن‌ها نیز با صدایی بیش از حد بلند یا بیش از
 حد آهسته جایز نیست. آری، گفتن آن‌ها با صدایی آهسته - بدون تفریط - برای امام و منفرد در همه‌ی
 نمازها مستحب است؛ چراکه آن‌ها چیزی جز «دعا» و «ذکر» خداوند نیستند و خداوند فرموده است:
﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾^۱؛ «پروردگارتان را با تضرع و در پنهانی بخوانید» و فرموده است: **﴿وَأَذْكُرْ
 رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ﴾**^۲؛ «و پروردگارت را در دلت با تضرع و ترس و
 بدون بالا بردن صدا در سخن یاد کن»؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

**«صَلَّيْتُ خَلْفَ الْمَنُصُورِ صَلَاةَ الْفَجْرِ فَجَهَرَ بِالتَّكْبِيرِ كُلَّهُ وَالْقِرَاءَةَ وَسَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمَدَهُ
 وَالتَّسْلِيمِ الْآخِرِ وَخَافَتْ بِالْقَوْلِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ وَالتَّشَهُدِ وَأَنْصَرَفَ عَنِ يَمِينِهِ﴾**^۳؛
 «پشت سر منصور نماز صبح را به جای آوردم، پس همه‌ی تکبیرها و قرائت و سمع الله
 لمن حمده و سلام آخر را بلند گفت و سخن در رکوع و سجود و تشهد را آهسته گفت و
 از طرف راستش منصرف شد».

حاصل آنکه قرائت در نماز صبح، مغرب و عشاء با صدایی بلند بدون افراط و در نماز ظهر و عصر با
 صدایی آهسته بدون تفریط برای امام جماعت سنت مؤکد و برای منفرد اختیاری است و سایر اذکار
 و ادعیه با صدایی آهسته بدون تفریط برای امام و منفرد در همه‌ی نمازها افضل است، به استثنای
 اذکار و ادعیه‌ای مانند تکبیرات و «سمع الله لمن حمده» و سلام آخر که به منظور آگاه کردن مأموم
 در نماز جماعت با صدایی بلند بدون افراط گفته می‌شوند.

پایگاه اطلاع رسانی دفتر منصورها، قم
 بخش پاسخگویی به پرسشها

۱. الأعراف / ۵۵
۲. الأعراف / ۲۰۵
۳. گفتار ۱۱۲، فقره‌ی ۶